

1784 चा पिट्स इंडिया ॲक्ट — One-Liner संपूर्ण

- ◆ पिट्स इंडिया ॲक्ट → 1784 मध्ये ब्रिटिश संसदेने मंजूर केला.
- ◆ या कायद्याचे नाव William Pitt the Younger या ब्रिटिश पंतप्रधानाच्या नावावरून पडले.
- ◆ मुख्य उद्देश → ईस्ट इंडिया कंपनीच्या कारभारावर ब्रिटिश सरकारचे नियंत्रण वाढवणे.
- ◆ हा कायदा Regulating Act, 1773 मधील त्रुटी दूर करण्यासाठी आणला.
- ◆ या कायद्याने भारतातील कंपनीच्या नागरी व लष्करी प्रशासनावर दुहेरी नियंत्रण व्यवस्था निर्माण केली.
- ◆ Board of Control (नियंत्रण मंडळ) → ब्रिटिश सरकारने स्थापन केले.
- ◆ Court of Directors → ईस्ट इंडिया कंपनीचे व्यावसायिक प्रशासन पूर्ववत राहिले.
- ◆ Board of Control → कंपनीच्या राजकीय व लष्करी व्यवहारांवर नियंत्रण ठेवत होते.
- ◆ Board of Control मध्ये → 6 सदस्य होते.
- ◆ Board of Control चा अध्यक्ष → ब्रिटिश मंत्रिमंडळातील वरिष्ठ मंत्री असायचा.
- ◆ Court of Directors → कंपनीच्या व्यापार व व्यावसायिक व्यवहारांशी संबंधित राहिले.
- ◆ त्यामुळे कंपनीचे व्यापारी कार्य व ब्रिटिश सरकारचे राजकीय नियंत्रण अशी विभागणी झाली.
- ◆ या व्यवस्थेला → दुहेरी नियंत्रण व्यवस्था (Dual Control) म्हणतात.
- ◆ भारतातील कंपनीच्या प्रदेशांना प्रथमच कायद्यात → “British possessions in India” या अर्थाने ब्रिटिश सत्तेशी जोडले गेले.
- ◆ गव्हर्नर जनरल ऑफ बंगाल यांचे मद्रास व बॉम्बेवरील नियंत्रण अधिक मजबूत करण्यात आले.
- ◆ मद्रास व बॉम्बे प्रेसिडेन्सींना → बंगालच्या गव्हर्नर जनरलच्या अधीन अधिक स्पष्टपणे आणले.
- ◆ युद्ध व तह करण्याच्या कंपनीच्या अधिकारांवर → ब्रिटिश सरकारचे नियंत्रण वाढवले.
- ◆ कंपनीच्या भारतातील राजकीय व्यवहारांची माहिती → ब्रिटिश सरकारला देणे आवश्यक झाले.
- ◆ कंपनीच्या संचालक मंडळाचे अधिकार → पूर्णपणे समाप्त केले नाहीत.
- ◆ कंपनीचा व्यापारिक कारभार → Court of Directors कडेच राहिला.
- ◆ राजकीय कारभार → Board of Control च्या नियंत्रणाखाली गेला.
- ◆ पिट्स इंडिया ॲक्टमुळे → ईस्ट इंडिया कंपनी ब्रिटिश सरकारच्या प्रभावी राजकीय नियंत्रणाखाली आली.
- ◆ भारतातील ब्रिटिश साम्राज्याच्या केंद्रीकरणाची प्रक्रिया या कायद्याने अधिक मजबूत केली.
- ◆ 1773 चा नियमन कायदा → कंपनीच्या कारभारावर संसदीय नियंत्रणाची सुरुवात.
- ◆ 1784 चा पिट्स इंडिया ॲक्ट → कंपनीवरील ब्रिटिश सरकारचे नियंत्रण अधिक थेट व प्रभावी.

◆ 1858 चा भारत शासन कायदा → ईस्ट इंडिया कंपनीचे भारतातील शासन समाप्त.

◆ परीक्षेतील महत्त्वाचा क्रम → Regulating Act 1773 → Pitt's India Act 1784 → Charter Act 1813 → Charter Act 1833 → Government of India Act 1858.

परीक्षेसाठी अतिमहत्त्वाचे 10 तथ्य

प्रश्न	उत्तर
पिट्स इंडिया ॲक्ट कधी?	1784
कोणाच्या नावावर?	विल्यम पिट
मुख्य उद्देश?	कंपनीवर ब्रिटिश सरकारचे नियंत्रण
नियंत्रण मंडळ?	Board of Control
Board of Control सदस्य?	6
कंपनीचे व्यावसायिक काम?	Court of Directors
राजकीय नियंत्रण?	Board of Control
निर्माण झालेली व्यवस्था?	दुहेरी नियंत्रण
कोणता कायदा मजबूत करण्यासाठी?	1773 चा नियमन कायदा
कंपनीचे शासन पूर्णपणे कधी संपले?	1858